

סיכום כנס הדיינים בנושא: מעמד מנהג שיצר החוק

- א. מעבר למעמדו המחייב של החוק על פי הכלל "דינא דמלכותא – דינא" יש לחוק משקל עקב העובדה שיש מנהג שנוצר על ידי החוק ועל בסיסו נעשים הסכמים.
- ב. אין לקבל את הטענה שעל פי ההלכה יש מנהג מחייב ללכת אחר חוק המדינה ולהתעלם מהפסיקה הלכתית באופן גורף, הן מהסיבה העקרונית שלא ניתן ח"ו להחליף את התורה במערכת משפט אחרת באופן כולל, והרי זה בגדר מנהג גרוע (שו"ת תורת חיים ב, יט). והן מהסיבה המעשית שהרי רבים מקפידים ללכת על פי פסיקה הלכתית בתחומים רבים.
- ג. יש ללכת אחר מנהג מקובל ומסוים שיצר החוק אם בדרך כלל צדדים לעסקה מודעים לקיומו ולתוכנו ועל דעת כן גומרים דעתם (ע"פ שיטת הש"ך חו"מ כב, טו).
- ד. יש ללכת אחר מנהג שיצר החוק גם ללא מודעות של הצדדים לתוכנו המסוים במקרים הבאים:
1. במקרים בהם ההלכה אינה כוללת קביעה אחרת ומבוססים על הסכמה, כגון, היקף ופרטי עסקה (ע"פ שו"ת ריב"ש קה).
 2. בעניינים הנוגעים לרבים, כגון, מיסים, התנהלות בית משותף, יישוב קהילתי, עמותה וכדומה (ע"פ תרומת הדשן א, שמב; רמ"א קסג, ג שכתב שיש ללכת אפילו אחר מנהג גרוע בתחום זה), בתחום זה יש ללכת אחר מנהג אפילו אם נהגו כך רק רוב הציבור ולא כולו (חזו"א ב"ב ה, ד).
 3. בתחומים שבהם היה שינוי משמעותי במציאות (הרב אשר וייס, תחומין לד, עמ' 171), ובכלל זה דיני עבודה (לסבורים שאינם בכלל דינא דמלכותא), הבית המשותף ודיני חברות.
 4. תחומים שלצורך מימושם יש להיעזר ברשויות המדינה, כגון, רישום שעבוד ומקרקעין (שו"ת אגרות משה שו"ת אגרות משה חו"מ ב, סב; ראו מקורות נוספים אצל הרב אריאל בראלי תחומין לד, עמ' 178-179).
- הרב יעקב אריאל, רב העיר רמת גן, ואב"ד לממונות "ארץ חמדה – גזית"
- הרב ד"ר רצון ערוסי, רבה של קריית אונו, ויו"ר הליכות עם ישראל
- הרב אברהם גיסר, רבה של עפרה, יו"ר מכון משפטי ארץ, אב"ד לממונות "ארץ חמדה – גזית"
- הרב יוסף כרמל, ראש כולל ארץ חמדה ואב"ד לממונות "ארץ חמדה – גזית"
- הרב אליעזר שנקולבסקי, ראש ישיבת ההסדר בית שמש, ואב"ד לממונות "ארץ חמדה – גזית"
- הרב שלמה אישון, ראש מכון כת"ר, רב מזרח העיר רעננה ואב"ד לממונות "ארץ חמדה – גזית"
- הרב יהונתן בלס, רב היישוב נווה צוף, ראש כולל חזון יהודה ואב"ד לממונות "ארץ חמדה – גזית"